

Жељко Бјељац*

ТУРИСТИЧКА РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Резиме: Примери туристички развијених држава указују да постоје туристичке регије са израженим туристичким вредностима и атрактивностима. Такве регије су посебно издвојене и представљају носиоце развоја туризма. Постоје предели где је туризам доминантна, или једна од доминирајућих привредних грана. Територија Републике Српске, обухвата и туристички атрактивне просторе, односно, према својим природним и антропогеним географским елементима, има значајан туристички потенцијал. Ти, туристички атрактивни простори, издвојени су у посебне регионалне целине. У раду је дата анализа досадашње туристичке регионализације (издвојене у зоне и локалитете), као и предлог за активирање нових туристичких простора.

Кључне речи: Република Српска, туристичка регионализација, критеријуми, регије

Abstract: Tourist regionalisation on Republic of Srpska

In Europe there are countries, more touristic development. They are pointing to geospaces which are attractive exiting and causing great touristic value, for example. Those examples are particularly devining and they represent the base of development for different ways of tourism concerning Republic of Srpska geospace. There exist regions, where tourism with different approaches can be one of dominated functions. Until now the points to many different criteriums ordering touristical regions, most of them are based on economic and space planing, but geographical view was left behind. This work gives touristic regionalisation in Republic of Srpska, based particularly on geotouristical criteriums.

Key words: Republic of Srpska, tourist regionalisation, criteriums, regions

Увод

Примери туристички развијених држава, указују да постоје туристичке регије са израженим туристичким вредностима и атрактивностима, које су посебно издвојене и представљају носиоце развоја туризма. Предели у којима је туризам примарна, или једна од примарних привредних грана, обухватају

---

* Др Жељко Бјељац, научни истраживачки сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“, Српске академије наука и умјетности, Буре Јакшића 9, Београд, Југославија.

различите видове туризма, који се могу издвојити према различитим критеријумима, а који утичу директно и на туристичку регионализацију.

Територија Републике Српске, према својим природно и антропогеографским елементима, има вредан туристички потенцијал. Међутим, током минулог периода, услед различитих фактора, трендови развоја туризма су били различити. До распада СФР Југославије, геопростор садашње Републике Српске, представљао је емитивно-транзитни туристички простор, у оквиру СР Босне и Херцеговине. Најшешће туристичке дестинације су биле: Јадранско море, Алпи, бање и градови у другим републикама бивше СФРЈ. Као рецептивни туристички простор, издвајало се Средњобосанско подручје у СР БиХ (Влашић, Бјелашница, Јахорина) и Западно босански планински простор, као недовољно афирмисано туристичко подручје (Кларић, 1987). Наведени простори су представљали значајну туристичку вредност, односно, били саставни део атрактивних туристичких дестинација.

Дејтонским споразумом из 1995. године, Република Српска, као посебан ентитет у оквиру Босне и Херцеговине, обухвата 49% територије бивше СР БиХ. Распад СФРЈ, као и друге друштвено-политичке и економске прилике на простору бивше СР БиХ, утицале су и на промену туристичких кретања, односно праваца туристичких дестинација. У односу на туристички емитивна кретања становништва СР БиХ, која су ишла према западу, југозападу и југу бивше СФРЈ, односно, југу, југоистоку и западу бивше БиХ, туристичка кретања у Републици Српској, имају правац исток и југоисток (у односу на главне туристичке дестинације) као и запад, север и исток (у оквиру Републике Српске). У том контексту, горе поменути туристички простори и даље представљају главне рецептивне туристичке локалитете.

Туристички потенцијал, постојећа, изграђена и обновљена туристичко-саобраћајна инфраструктура, побољшање материјалне базе развоја туризма, мотивација посетилаца за обилазак туристичких вредности, утицали су на већу посету, што је омогућило да се издвоје туристички атрактивни простори, као носиоци развоја туристичке привреде Републике Српске.

Природне и антропогене туристичке вредности

Као најраспрострањенија, атрактивна **природна** туристичка вредност, издваја се *група геоморфолошких мотива*. Атрактивност, разноврсност и бројност, величина и сложеност облика, директно зависи од рашчлањености рељефа. Туристички најинтересантније облике представљају:

А) ниска побрђа и средње високе планине: Зеленгора, Козара, Требевић, Оштрељ, Цицел (планински, излетнички-викенд, културолошки, манифестациони туризам)

Б) високе планине: Трескавица, Бјелашница, Јахорина, Маглић, Виторог, Биоч (зимски, планински, еколошки, спортско-рекреативни туризам)

В.) посебно атрактивне геоморфолошке вредности (спортско рекреативни, излетнички, еколошки туризам):

- кањони и клисуре (кањон Врбаса)
- пећине и јаме

Речне обале и језера имају своју туристичку вредност, разноврсност и посебност. Према туристичким вредностима, издвајају се *реке*: Врбас, Дрина, Плива, Сутјеска, Сана и Уна (могућности развоја туризма на водама, еколошког, спортско-рекреативног, риболовног). *Бање*: Врућица, Лакташи, Дворови, Вишеградска, Црни Губер, Кулаши, Слатина, Српске Топлице и Мљечаница, погодне су за развој здравствено-лечилишног, спортско-рекреативног, излетничког и манифестационог туризма. *Језера*: Билећко, Перућица и Балкана, имају предности за туризам на водама, конгресни, спортско-рекреативни, излетнички и еколошки туризам.

Флора и фауна (национални паркови Козара и Тјентиште, природни резерват „Бардача“, прашума Јањ, ловиште „Сушица“, као и друга ловишта, заштићена природна добра и резервати), са својим специфичностима, основ су за ловни, еколошки и излетнички-викенд туризам. Наведени природни елементи, повезани са климом, представљају комплексне природне целине. Односно, посматрани као посебни, комплексни природни простори, представљају атрактивни туристички геопотенцијал.

На територији Републике Српске, бројне цивилизације су оставиле трагове својих материјалних култура. Свака је имала специфичне етно-социолошке, фолклорне и друге карактеристике. **Антропогене** туристичке вредности се издвајају појединачно, или групно, као комплекси, археолошких, културно-историјских и уметничких вредности. Основ су за организовање културолошког, манифестационог, конгресног, верског туризма. Као посебне комплексне целине, издвајају се:

А) *градови* (Бања Лука, Добој, Приједор, Требиње, Пале, Калиновик, Вишеград, Бијељина, Србиње),

Б) *праисторијске цивилизације (археолошка налазишта)*: Градина, Јазбине, Лопаре

Ц) *утврђења и стари градови* (Бања Лука, Добој, Кључ, Соко, Борач, Сребреник)

Г) *објекти и целине народног градитељства и остали културно-историјски споменици* (хамами, ханови, дућани и магазе, стари мостови, стамбена архитектура, привредни објекти, споменици из ослободилачких ратова, споменици из НОБ): Бања Лука, Вишеград, Козара, Тјентиште, Требиње, Рогатица

Д) *сакрални објекти (цркве, џамије, манастири, гробља)*: некрополе стећака, манастири Моштаница, Тавна, Ломница

Ђ) *фолклор и обичаји*.

Критеријуми туристичке регионализације

Размештај природних и антропогених туристичких вредности, указује на концентрацију по узаним зонама, које се најчешће налазе при транзитним туристичким правцима. Њихов размештај указује и да су неке просторно повезане, а неке не.

Да би се што боље истакле атрактивност и специфичност туристичких вредности, у смислу што адекватнијег туристичког представљања и коришћења, туристичке вредности се групишу у мање или веће просторне целине-регије. То јест, на просторе ка којима су усмерена туристичка кретања.

Питањима регионализације, у данашње време се бави велики број стручњака. Међутим, у постојећој домаћој и страниој научној литератури, релативно мали је број радова који се односе на методолошке и теоријске поставке ове проблематике. Дефиниција туристичке регије, пре свега проистиче из географске регије. Ако је „географска регија део простора Земљине површине, испуњен објектима који су органског, аорганског и антропогеног порекла“ (Васовић, 1971), онда је туристичка регија „просторна целина у којој је туризам доминирајућа, или обједињавајућа функција, док је географски облик умногоме последица те функције“ (Васовић, Јовичић, 1982). Наведене дефиниције су у домаћој научној литератури, до сада биле најприхватљивије.

Досадашње истраживања, указала су на различите критеријуме за одређивање туристичке регије.

М. Радовић (1968), разликује две групе критеријума за издвајање туристичке регије. То су: хомогене (где туризам представља главни извор дохотка) и хетерогене туристичке регије (где су делатности туризма помешане са осталим привредним делатностима).

Б. Пиха (1973), издваја величински (предео који није локалан, а мањи је од националног), географски (природно географске одлике регије), економско-социјални (издвајање регије према подели рада) и функционални предео (међусобно прожимање природних и економско-социјалних одлика).

Робинсон (1976), као најважније карактеристике геопростора, а значајне за туризам и туристичку регију, као критеријуме, издваја: приступачност и локацију, простор, пејзаж, рељеф, хидрографију, климу, вегетацију, фауну, карактеристике насеобина и културу (начин живљења, фолклор и традиција, уметност, занатство).

Пирс (1979), за критеријум туристичке регионализације узима број комерцијалних лежајева у односу на број становника (индекс туристичке функционалности). Ж. Бјелац (2000), уз свој критеријум додаје и број седишта у угоститељским објектима, у односу на број становника).

Мотивација туристе у односу на географски простор, као критеријуми и стимуланси који доприносе привлачности регије. Према Смиту (Чомић, 1990.), могу се издвојити на географске, социјалне, културне, технолошке и религијске.

С. Николић (1984), издваја: размештај основних туристичких мотива, хомогеност туристичких мотива, територијалну комплементарност туристичких мотива, размештај елемената материјалне туристичке основе и саобраћајно географски и туристички положај.

М. Вреск (1990), као критеријуме, издваја физиономичност и хомогеност. Б. Тошић (1996), издваја: коефицијент туристичке локализације (број туриста по становнику), удео страних туриста, индикатор за број ноћења туриста по становнику, ниво искоришћености капацитета и национални доходак у туризму по становнику.

С. Пашалић (1996), као критеријуме за издвајање посебних туристичких зона у Републици Српској, издваја: комплементарност понуде, као основе боравишног туризма, изграђеност смештајних капацитета и остале туристичке инфраструктуре, комплементарност и повезаност појединих туристичких, постојећих и потенцијалних садржаја и вредности.

Група аутора (З. Мећава, Ј. Башић) при изради Просторног плана Републике Српске (1996), издваја следеће критеријуме: природно-антропогени тур-

истички потенцијали, стационарног и транзитног туризма, постојећа туристичка инфраструктура и могућност рецептиве, комплементарност понуде.

Ж. Бјељац (1998), издваја три групе критеријума: туристичко-географска (базирана на природним и антропогеним туристичким вредностима, као повезаним туристичким богатствима и географским положајем туристичке регије у односу на контрактивну зону), психолошко-историјска (ослања се на елементе туристичке потребе, преко мотивације потенцијалног туристе за одабир туристичке дестинације и њеног историјског значаја и вредности у потенцијалном туристичком простору), економска (издвојена према економским показатељима, обухвата финансијска средства уложена у формирање материјалне базе туризма, туристички маркетинг и пропаганду, бројност и степен искоришћености смештајних и угоститељских капацитета, број запослених и стручност кадрова запослених у туризму и угоститељству).

Досадашња истраживања показују да већи број аутора, у први план издваја комплексне критеријуме, који су, као такви, више применљиви код економских и просторно планских решавања ове проблематике. Досадашњи критеријуми ограничени са политичко-административним поделами (општинске, кантоналне, ентитетске, државне границе) и не обухватају у целисти све туристичке вредности. Такође, велики број критеријума (број ноћења, број туриста, број запослених у туризму и угоститељству, приход од туризма и угоститељства, просечан боравак туриста и слично), обухвата елементе који су променљивог карактера и зависе од низа фактора.

Група критеријума, која у себи садржи природне и антропогене елементе као туристичке вредности (туристичко-географска група), најчешће је стављена у други план (секундарну групу критеријума), приликом регионализације. Међутим, ова група критеријума показује основу за сваку туристичку регионализацију. Критеријуми, који обухватају туристичко-географске садржаје, односно, концентрацију атрактивних туристичких вредности, имају у себи садржане елементе хомогености и функционалности. Као таква, ова група треба да буде примарни фактор приликом издвајања туристичких регија.

Туристичка регионализација Републике Српске

Усвајањем Просторног плана Републике Српске-етапни план 1996-2001. године, од стране Народне Скупштине Републике, туризму, као привредној делатности је дато значајно место у оквиру привредног развоја у наредном периоду. Концепцијским издвајањем територије Републике Српске у развијене правце од Новог Града до Бијељине и Бијељине до Требиња (Бурсаћ, 1999), туризам је обухваћен као потенцијална привредна грана развоја Републике Српске.

Регионализација Српске, по нодално-функционалном принципу као основне критеријуме обухвата: „облик и величину државне територије, политичко-географске претпоставке укупног и регионалног развоја, укупан број и територијални размештај становништва, мрежу насеља, функције главних урбаних и развојних центара, саобраћајну инфраструктуру, природне ресурсе и њихов значај у организацији геопростора“. На основу ових критеријума, „територија Републике Српске је издељена на четири нодално-функционалне регије: Бања Луку, Добојско-Бијељинску, Сарајевско-Зворничку и Требињско-Србињску“, (Гњато, 1999).

Туристичка регионализација Српске, углавном је у досадашњим истраживањима, обухватала наведену нодално-функционалну, територијалну поделу. У Просторном плану Републике Српске, издвојене су потенцијалне туристичке зоне и локалитети:

А) зона природног резервата „Бардача“, са долином реке Врбас (природно-еколошки резерват), бање Лакташи, Слатина, Српске Топлице, град Бања Лука, међународни аеродром Маховљани.

Б) зона националног парка *Козара*, са манастиром Моштаница, бањом Мљечаница, меморијалним подручјима Доња Градина,

В) Бањско-туристичко-рекреативни центар *Бања Врућица* (Теслић), са потенцијалним зимско-планинским центрима Омар, Борја, Вучја планина.

Г) *Подрињска* туристичка зона, са „ваздушном“ бањом Црни Губер, реком Дрином, ловиштем „Сушица“, језером Перућица.

Д) *Јахоринска* туристичка зона, планински центар зимског туризма, Пале. Б) национални парк „*Тјентиште*“, реке Дрина и Тара, планине Трескавица, Зеленгора, Маглић, насеља Трново, Калиновик.

А) *Херцеговачка* туристичка зона, чије се издвајање заснива на атрактивности Билећког, Требињског језера и спортско-рекреативног центра на Орјену-Зубачкац-Убла.

У Просторном плану, као потенцијална туристичка зона, издваја се и *Горњо Санско-Пливска*, у којој се налазе језеро Балкана, прашума Јањ (Виторог), долине река Јањ, Плива, потенцијални зимски центар Лисина.

Анализа наведене регионализације, указује да су аутори (З. Мећава и Ј. Башић), издвојили у посебне целине оне туристичке просторе, који представљају потенцијал за развој туристичке привреде у целини, са циљем активирања и ревитализације ратом разорене туристичке привреде у периоду до 2001. године, која би допринела валоризацији и нових туристичких простора у даљем периоду.

Као примарни критеријум је узет географски (природно и антропо географске целине), али се водило рачуна и о другим релевантним критеријумима (пре свега економским, али и просторним, где се водило рачуна о природногеографској повезаности целина код граница туристичких зона у Републици Српској које се поклапају са политичко-административним (ентитетским, државним).

Дата решења, престављају полазну основу за даље, дугорочније, регионализације туристичких простора Републике Српске, посебно приликом израде нових просторно планских решења, као и других теоријско-практичних разматрања. Тиме би се, у наредном периоду боље осмислио организован наступ на иностраном и домаћем тржишту и смишљеније користиле комплементарне могућности понуде. Посматрајући дугорочнији развој туризма у Републици Српској, мој предлог је да се изврше корекције појединих граница туристичких зона, у смислу проширења и обухватања других антропогених и природно-географских локалитета, који такође имају свој туристички потенцијал (то се пре свега односи на туристичке зоне *Козара*, *Тјентиште*, *Јахорина* и *бања Врућица*). Обзиром да због ратних последица и послератних прилика на простору Републике Српске (*Добојско-Бијељинска* и *Сарајевско-Зворничка* регија), у наведеном периоду етапног Просторног плана, нису узете у обзир природно и антропогене туристичке вредности североисточног дела Републике, предлог је и издвајање посебне, *Зворничко-Дринске* туристичке зоне, која би обухватила реку Дрину од реке Саве до реке Дрињаче, Семберију, планину

Јаворник, Зворничко акумулационо језеро, манастир Тавна, насеља Зворник, Бијељина. Активни видови туризма били би транзитни, сеоски, културолошки, спортско-рекреативни. Такође, дугорочно посматрано, називање простора који обухвата Бања Врућница туристичком зоном није адекватно. Тако, Т. Ристић (1999), издаваја „Теслићку туристичку зону, у оквиру Усорско-Украинске туристичке регије“. Предлог аутора овог рада је Теслићко-Добојска туристичка зона.

Ради организованог наступа на иностраном и домаћем туристичком тржишту, довођења смештајних капацитета и остале туристичко-угоститељске и саобраћајне инфраструктуре у стање реално могућег коришћења и смишљенијег коришћења комплементарних могућности понуде у наредном периоду, потребно је извршити и рангирање туристичких зона на оне међународног и националног ранга. Такође, осим већ наведених активних и потенцијалних видова туризма, као перспективне, издвојио бих и манифестациони (уметнички, етнографски, верски, забавно-туристички, привредни, политичко-историјски, научно-стручни). (Бјељац, 1999). туризам.

Закључак

Туристичка регионализација је проблематика, која је као и туризам уопште, променљива, уколико се не примењује географска група критеријума. Дата туристичка регионализација, која је наслоњена на традиционалне називе и по њима препознатљива на туристичком тржишту, а базира се примарно на географску групу критеријума, не мора бити подложна променама при дужим временским раздобљима, као и административним променама.

У туристичком маркетингу, при практичној примени наведених простора, као туристичко тржиште треба деловати са понудом целовитих регија, а не као појединачни локалитети или дестинације, зато што у оквиру ових регија налазе туристичке вредности које могу бити замајац и целокупном привредном развоју неразвијених простора. То се посебно односи на пограничне просторе.

Догађаји на просторима бивше СФРЈ и СР БиХ, утицали су да се некад целовите и јединствене, атрактивне природне целине, новим политичко-административним поделама раздвоје државним и ентитетским границама. Посматрајући границу између Републике Српске и СР Југославије, уочава се комплементарност природних и антропогених туристичких вредности, издвојених у туристичке регије (Дринско-Зворничка и Дринско-Сребреничка са туристичким регијама Фрушка Гора (Бјељац 1999), Ваљевске планине, Тара-Златибор-Златар (Бјељац, Бурсаћ, 2000), као и Херцеговачка са туристичком регијом Дурмитор у Црној Гори). Успостављањем дипломатских односа између СРЈ и БиХ, односно, покретањем специјалних односа између Републике Српске и СРЈ, наведене туристичке регије би као туристичке регије од посебног значаја, представљале и значајну туристичку дестинацију у овом делу Европе. Слично је и са повезивањем природних целина (Јахорина, Требевић, Бјелашница, Озрен, Влашић, доњи токови река Сана и Плива и др), у целовите туристичке регије, са којима би се равноправно управљало у оба ентитета БиХ.

Може се закључити да предлог туристичке регионализације у овом граду, у великој мери одговара савременом стању туризма у Републици Српској.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Ж. Бјељац, Београд 1998.** „Туристичка регионализација географског простора Републике Србије“, у „Географска структура и регионализација“, 2 посебна издања ГИ Ј. Цвијић, САНУ, књига 53. стр. 97-107.
2. **Ж. Бјељац, Београд, 1999а** „Туристичке регије у оквиру геопростора Републике Србије“, у „Географска структура и регионализација“, 3, посебна издања ГИ Ј. Цвијић, САНУ.
3. **Ж. Бјељац, Београд, 1999.** „Туристичка реорганизација Војводине“, у Зборник радова ГИ Ј. Цвијић, САНУ.
4. **Ж. Бјељац, Нови Сад, 1999.** „Манифестациони туризам у Војводини“, докторска дисертација, рукопис, Институт за географију ПМФ, Универзитета у Новом Саду.
5. **Ж. Бјељац, Ниш 2000.** „Критеријуми туристичке регионализације, на примеру геопростора Републике Србије“, у Регионални развој и демографски токови балканских земаља, књ. 5. Економски факултет Универзитета у Нишу, стр. 109-116.
6. **Ж. Бјељац, М. Бурсаћ, Ниш, 2000,** „Туристичка регионализација Србије“ у „Регионални развој и демографски токови балканских земаља“, књ. 5. Економски факултет Универзитета у Нишу, стр. 101-108.
7. **М. Бурсаћ, Бања Лука 1999.** „Методолошке и концепцијске основе за израду Просторног плана Републике Српске“, у „Зборник радова Љетне школе Урбанизма, Шипово 1998“, стр 15-23.
8. **Б. Васовић, Београд 1971.** „Регионална географија“, БИГЗ
9. **Б. Васовић, Ж. Јовичић, Београд 1982,** „Важније туристичко-географске регије Европе“,
10. **М. Вреск, Загреб 1990,** „Град у регионалном и урбаном планирању“, Школска књига
11. **Р. Гњато, Бања Лука, 1999.** „Регионализација Републике Српске“, у „Зборник радова Љетне школе Урбанизма“, Шипово 1998, стр. 32-39.
12. **З. Klarić, Ljubljana, 1987.** "Neka razmatranja o turističkoj regionalizaciji Jugoslavije na temelju indeksa turističke funkcionalnosti", u "Teorija i metodologija regionalne geografije", čas, Delo. št. 4, Odelek za geografiju Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani, str. 157-170.
13. **Међава, Р. Гњато. Ђ. Марић, З. Марјанац, Нови Сад 1996** „Потенцијали и перспективе развоја у Републици Српској“, у зборнику радова са научног скупа „Туристички потенцијали Југославије“, Институт за Географију ПМФ, Универзитет у Новом Саду, стр. 184-189.
14. **С. Пашалић,** „Туристички потенцијали Републике Српске“, у зборник радова са научног скупа „Туристички потенцијали Југославије“, Институт за географију ПМФ, Универзитета у Новом Саду, стр. 180-183.
15. **R. Pearce, 1979.** "Towards a Geography of Tourism-Annals of tourism research, vol. VI 3 University of Wisconsin-Stout.
16. **Б. Пиха, Београд, 1973.** „Просторно планирање“, Принтер

17. Просторни план Републике Српске-етапни план 1996-2001, Бањалука 1996, Урбанистички завод Републике Српске
18. Н. Robinson, London 1976. "A geography of Tourism" Mc Donald and Evans
19. Т. Ристић, Бања Лука, 1999. „Стање и перспективе развоја туризма општине Теслић", у Гласнику Географског друштва Републике Српске
20. Б. Тошић, Нови Сад, 1996. „Туристички промет у Србији", у Зборник радова научног скупа „Туристички потенцијали Југославије", Институт за географију ПМФ Универзитета у Новом Саду
21. Ђ. Чомић, Београд 1990, „Психологија туризма"